

Виховні і розвивальні цілі професійно-художнього навчання фахівців художніх промислів і ремесел

Важливою умовою розвитку творчої особистості фахівця художніх промислів і ремесел є готовність педагога професійних художніх навчальних закладів до цілепокладання й досягнення поставлених цілей у навчально-виховному процесі. Особливе значення має підготовка педагогів професійних художніх навчальних закладів, зокрема викладачів і майстрів виробничого навчання до визначення виховних і розвивальних компонентів цілей професійно-художнього навчання, під якими ми розуміємо, насамперед, прилучення учнівської молоді до загальнолюдських цінностей, соціального досвіду, духовної й матеріальної спадщини, художньої культури, народного мистецтва. У цілях виховання пріоритетним є розвиток власної активності особистості – важливої основи її самовиховання, самоствердження й самостійності, виховання людини – господаря, соціально адаптованого й захищеного [2, 396]. У формуванні цілей виховання враховуються потреби суспільства в конкретному типі особистості, ідеальних вимогах до її індивідуальних якостей, рівня розумового, фізичного, морального, естетичного розвитку, відношення до навколишнього світу, власного життя, трудової кар'єри.

Ціль виховання в ряді концепцій розглядається як ідеал, до якого прагне суспільство і як прогнозований результат, який передбачається досягти за визначений проміжок часу. На основі цього, як зазначає Т.К. Крикунова, ціллю виховання учнівської молоді професійних навчальних закладів можна вважати – формування соціально цінних якостей особистості, необхідних їй для життя в суспільстві [6, 16]. Водночас нові освітні цілі визначають інноваційну сутність виховного впливу на особистість майбутнього фахівця, зокрема формування у нього рефлексивного, творчого, морального відношення до власного життя у співвідношенні з життям інших людей.

За сучасних умов, на думку Г.М. Філонова, важливо допомогти випускникам добре орієнтуватися в динамічно змінному світі підприємництва, суспільно-політичному житті країни, морально-комунікаційних сферах, зберігаючи при цьому власні морально-психологічні устрої й принципи поважного ставлення до себе і людей праці [11, 106]. Безперечно, це потребує більшої орієнтації навчально-виховного процесу на педагогічне сприяння майбутнім фахівцям художніх промислів і ремесел у творчому розвитку їх індивідуальності, формуванні стійкої життєвої позиції, високоморальних ціннісних орієнтацій. Водночас, як стверджує Г.П. Васянович, випускники професійних навчальних закладів, окрім засвоєних знань, умінь і навичок із фаху, повинні мати належний рівень загальної особистісної культури. Важливими складовими цієї комплексної морально-духовної, естетико-психологічної, інтелектуальної культури є вміння відчувати партнера по спілкуванню, мистецтво переконувати, співпереживати й запобігати конфліктам, уміння володіти собою і своїми емоціями у будь-яких ситуаціях тощо [1, 7].

Забезпечення особистісного підходу до навчання й виховання майбутніх фахівців визначено провідним завданням у Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні. Зокрема, акценти поставлено на забезпечення духовного розвитку особистості майбутнього фахівця, формування у нього національної свідомості, патріотизму, почуття професійної гідності, вміння працювати у виробничому колективі [5, 196]. Поряд із цим ціллю виховання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел є формування у них естетичної культури, зокрема естетичного відношення, свідомості, почуттів, ідеалу тощо, які становлять важливий компонент гармонійного розвитку особистості поряд з її інтелектуальним, професійним й фізичним удосконаленням. Завдяки розвиненій естетичній свідомості учні професійних художніх навчальних закладів мають можливість емоційно й художньо відобразити дійсність через естетичні

почуття, переживання, оцінки, смаки, норми, ідеали у творах декоративно-прикладної творчості.

Ціль виховання буде успішно зреалізована, якщо пильна увага буде надаватися розвитку в учнів емоційно-почуттєвої сфери, прищеплюватиметься розуміння краси природи, людських взаємин, формуватиметься здатність до відчуття гармонії в духовних і матеріальних явищах [3, 76]. Водночас, щоб набути якостей естетичного суб'єкта кожний учень професійного художнього навчального закладу має засвоїти естетичний досвід народної творчості, набути відповідних знань і вмінь використання традицій у створенні сучасних зразків декоративно-прикладного мистецтва. Надзвичайно важливо в період урбанізації культури, коли зникають предмети українського традиційного побуту, забуваються звичаї, прозовий та поетичний фольклор українського народу, тобто все, що становить зміст національної свідомості, будувати навчально-виховний процес на основі використання здобутків народного мистецтва, яке особливо близько стоїть до життя молодих людей і надзвичайно сильно впливає на їх почуття.

Результати формувального експерименту, проведеного на базі Грицівського ВХПУ-19, Решетилівського професійного художнього ліцею, Кролевецького ВПУ № 23, Чернівецького ВХПУ № 5 тощо, свідчать, що процес формування у молоді національної самосвідомості, творчих здібностей забезпечується цілеспрямованою діяльністю педагогічних працівників за такими напрямками:

1. Сприяння учням в оволодінні ними відповідним обсягом знань й умінь з професій художніх промислів і ремесел, а також технологіями виготовлення виробів декоративно-прикладного мистецтва.

2. Залучення учнів до етнографічної діяльності в музеях народного мистецтва України з метою оволодіння досвідом народної художньої творчості.

3. Створення в навчальних закладах красознавчих, етнографічних музеїв та організація на їх базі тематичних екскурсій, уроків з предметів „Народні

художні промисли”, „Етнографія і фольклор рідного краю”, а також самостійної роботи із відродження стародавніх виробів декоративно-прикладного мистецтва з усіх регіонів України, на зразках яких учні можуть переконуватися в зумовленості тих чи інших видів народного мистецтва, їх художніх особливостей.

4. Залучення учнів до участі в самодіяльних фольклорних колективах, гуртках декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва з метою розвитку їхніх художніх здібностей, естетичного виховання на народних традиціях.

Реалізація ціннісної, культурологічної, етнокультурної, художньо-естетичної цілей виховання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел здійснюється в процесі оволодіння ними теоретичними й практичними основами професії, вивчення варіативної складової змісту професійно-художнього навчання, зокрема предметів „Естетичне виховання”, „Історія мистецтв”, а також під час проведення етнографічних практик в музеях декоративно-прикладного мистецтва, майстер-класів з народного мистецтва, факультативів з етнодизайну тощо.

Розвиток майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел, як цілеспрямований процес особистісного і професійного зростання в результаті їх соціалізації, ґрунтується на реалізації *особистісної, креативної, рефлексивної й самореалізаційної* цілей професійно-художнього навчання.

Особистісний підхід у професійно-художньому навчанні включає в себе розвиток у майбутніх фахівців їхньої індивідуальності з соціально-ціннісними, професійно-важливими якостями, які сприятимуть їм в ефективній самореалізації в процесі професійно-художньої діяльності. Зокрема це такі: когнітивні (уміння пізнавати об’єкти навколишнього світу, здійснювати пошук знань з метою розв’язання проблемних ситуацій тощо); креативні (творча уява, фантазія, неординарність мислення, критичність, непередбачуваність, емоційність, естетична чуттєвість тощо), світоглядні (ціннісні установки, національна свідомість, моральна, екологічна, художня

культура, здатність до самопізнання й самореалізації, оволодіння спадщиною національного мистецтва, культурою тощо); організаційні (здатність свідомо формувати цілі й відповідно до них організовувати свою діяльність, уміння швидко адаптуватися до вимог художнього виробництва, переключатися на виконання нових видів ручних і машинних робіт, раціонально організовувати діяльність, уміння здійснювати аналіз і контроль якості виконаної роботи); технологічні (здатність до оволодіння сучасними виробничими технологіями, методами обробки нового покоління матеріалів, прийомами роботи на обладнанні з програмним управлінням; уміння використовувати комп'ютерні засоби в професійно-художній діяльності тощо); комунікативні (здатність до взаємодії з людьми, працювати в команді, нести персональну і колективну відповідальність за результати діяльності, володіння культурою ділового мовлення, професійною термінологією, використання іноземної мови, інформаційно-телекомунікаційних засобів у процесі виконання професійних завдань тощо).

Розвиток особистості фахівця художніх промислів і ремесел в процесі професійно-художнього навчання ґрунтується на виявленні особливостей учнів як суб'єктів, визнання їх суб'єктивного досвіду як самобутнього й самоцінного, організації педагогічного впливу з максимальним використанням цього досвіду, постійного узгодження в процесі навчання двох видів досвіду – суспільного та індивідуального, розкриття індивідуальної своєрідності одержання знань на основі аналізу способів навчальної роботи [12, 14-25]. Тобто, особистісний аспект професійно-художнього навчання передбачає не тільки оволодіння системою знань, умінь і навичок, але й розвиток у майбутніх фахівців пізнавальних здібностей, професійних інтересів і потреб. Водночас для забезпечення розвитку особистості фахівця художніх промислів і ремесел створюються такі умови за яких особистість в процесі навчання може проектувати власну траєкторію професійно-художнього вдосконалення. Реалізація особистісно розвивальної цілі професійно-художнього навчання ґрунтується на створенні

на заняттях умов для розвитку самоцінних форм активності учнів, зокрема використання завдань розвивального характеру, розв'язання яких призводить до самостійного пошуку нової творчої ідеї, оволодіння новим досвідом тощо.

Важливим аспектом особистісної цілі професійно-художнього навчання є підготовка особистості до самостійної творчої діяльності, яка потребує наявності у майбутніх фахівців розвиненої творчої уяви, мислення. У зв'язку з цим зумовлюється необхідність реалізації креативної цілі професійно-художнього навчання. Креативність у перекладі з англійської означає – рівень творчої обдарованості, здатності до творчості, що утворює відносно стійку характеристику особистості [4, 66].

Згідно із твердженням К. Роджерса загальна здібність особистості до творчості визначається не тільки рівнем розвитку її творчого мислення, що забезпечує створення нового, оригінального, але й, насамперед здатністю до самовдосконалення, самоактуалізації як прояву своєї внутрішньої сутності та індивідуальності [9, 93].

Професійна основа креативності фахівців художніх промислів і ремесел виявляється у сформованих у них здібностей до продуктивної діяльності, що має особистісну й соціальну значущість, стійкої мотивації до досягнення якісних результатів у професійно-художньому навчанні й на цій основі в творчій художній діяльності, зокрема створенні унікальних витворів мистецтва. У зв'язку з цим *креативною ціллю* професійно-художнього навчання є розвиток творчої особистості майбутнього фахівця художніх промислів і ремесел з високим рівнем розуміння морального і суспільного значення результатів власної діяльності. Зокрема, розвиток творчої ініціативи й активності в створенні художніх цінностей, матеріальних речей, в організації предметного середовища.

Як показало констатувальне вивчення проблеми, прояв творчої ініціативи й активності учнів професійних художніх навчальних закладів відбуваються на трьох рівнях професійно-художнього навчання: стимульно-

продуктивному, евристичному, креативному [8, 83-84]. На першому рівні учні працюють за відомим алгоритмом, тобто виконують вироби відповідно до еталонного зразка, розробленого майстром виробничого навчання. На цьому рівні активність учнів проявляється в якісному виконанні завдання. На евристичному рівні навчання відбувається свідоме розуміння учнями підходів до творчого виконання виробничих завдань. Однак, індивідуальний стиль виконання завдань зреалізовується на креативному рівні професійно-художнього навчання, за умов коли учні прагнуть використовувати індивідуальне проектувальне рішення, технологію оздоблення та виготовлення виробу декоративно-прикладного призначення.

Реалізація креативної цілі професійно-художнього навчання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел відбувається на всіх етапах їхньої творчої діяльності: критичне осмислення завдання, пошук ідеї, розробка проекту, розробка технологічного процесу, виготовлення еталонного зразка виробу, виготовлення та оздоблення виробу декоративно-прикладного мистецтва. Успішне виконання всіх етапів творчої діяльності ґрунтується на сформованих в учнів креативних (творчих) якостей: захопленість, фантазія, гнучкість розуму, розкованість думок і почуттів, прогностичність, критичне мислення, творча уява. Крім того, здатність аналізувати, узагальнювати і відбирати необхідну інформацію, приймати обґрунтовані рішення в проблемних ситуаціях, а також уявляти об'єкти і процеси, що ще не існують також є важливими якостями кожного митця, які допомагають йому досягти високого рівня професіоналізму.

Рефлексивна ціль професійно-художнього навчання передбачає розвиток в учнів здатності до роздумів про власну життєтворчість, діяльність, її результати, тобто розвиток такого рефлексивного мислення, яке допомагає їм у пізнанні навколишнього світу, в тому числі й самопізнанні. У процесі професійно-художнього навчання здатність до рефлексії формується на рівнях: комунікативному, особистісному, інтелектуальному, діяльнісному. На *комунікативному* рівні в учнів формується здатність до усвідомлення

своїх особистісних якостей, пізнання внутрішнього світу, форм взаємодії із суб'єктами професійно-художньої діяльності, світом мистецтва, культури. На *особистісному* рівні забезпечується формування самоактуалізованої особистості фахівця, з високим рівнем духовного і фізичного потенціалу, який розуміє його цінність, уміє визначити ближні й дальні перспективи власного розвитку, організовувати художнє й культурне мікросередовище тощо. *Інтелектуальний* рівень рефлексії передбачає наявність сформованих в учнів знань і вмінь, що мають особистісну значущість, смисли, які допомагають їм знаходити раціональні й неординарні способи розв'язку різного роду завдань, проблемних ситуацій, неодноразово повертатися до умов цих завдань. На інтелектуальному рівні рефлексії відбувається формування в учнів зацікавленості, інтересів, впевненості, любові до нового, які в свою чергу стимулюють їх творчу діяльність. *Діяльнісний* рівень рефлексії передбачає усвідомлення учнями рівня власного професійного розвитку, особливостей професійно-художньої діяльності, можливостей працювати продуктивно і творчо. Отже, реалізація рефлексивної цілі професійно-художнього навчання забезпечує не тільки розвиток в учнів інтелектуального, художнього образно-просторового тощо мислення, але й виховання дисциплінованого виконавця декоративно-прикладних виробів, здатного управляти своїм розвитком, адекватно оцінювати себе як творця та професіонала-художника.

Важливою ціллю професійно-художнього навчання є створення умов для *самореалізації* особистості учня, тобто найбільш повного прояву його індивідуальних і професійних можливостей, зокрема здібностей, інтересів, потреб, соціального досвіду й активності тощо. Самореалізація, на думку В.Г. Маралова є співвідношення знань про себе в межах „Я” і „Вище Я”, тобто „Ідеальне Я” і „Творче Я” [7, 175]. До функцій самореалізації В.В. Серіков відносить функції творчості, свободи, самостійності, змагальності з різними життєвими перепонами, розвиток індивідуальності, забезпечення духовного рівня життєдіяльності, низведення її до

повсякденності тощо [10, 33]. Професійна самореалізація в єдності з професійним самопізнанням визначають в цілому стратегію професійного розвитку майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел. Тому під час професійно-художнього навчання в учнів важливо формувати потребу у самопізнанні, саморозвитку, самовдосконаленні з метою повного розкриття їхніх сил, здібностей, таланту, тобто творчої самореалізації в декоративно-прикладній творчості. Творча самореалізація особистості фахівця художніх промислів і ремесел забезпечується їх активною участю: у різного роду мистецьких виставках, на яких експонуються виготовлені ними витвори образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва; у професійних конкурсах, під час яких демонструються неординарні підходи до проектування й виготовлення художніх витворів; у фестивалях народної творчості, які дають можливість пропагувати художні вироби, створені на засадах етнодизайну тощо.

Підсумовуючи обґрунтоване вище зауважимо, що реалізація всіх цілей професійно-художнього навчання ґрунтується на комплексному підході до навчання, виховання й розвитку особистості і спрямована на розв'язання кінцевої його цілі – підготовки фахівця з професій художніх промислів і ремесел, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, вільно володіючого своєю професією, орієнтованого в суміжних галузях декоративно-прикладної діяльності, здатного до ефективного використання традицій народного мистецтва, сучасних оформлювальних технологій, готового до неперервного професійного самовдосконалення, творчої самореалізації в світі мистецтва, з високим рівнем національної самосвідомості.

Література:

1. Гуманітарна освіта і виховання особистості: Зб. наук. праць / За ред. Г.П. Васяновича. – Львів: „Сполом”, 2004. – 219 с.
2. Енциклопедія професійного образования: В 3-х т. / Под. ред. С.Я. Батишева. – М.: АПО, 1999. – Т.3. – 487 с.

3. Естетичне виховання: Довідник / В.І. Мазепа (керівник авт. ко-ву), А.В. Азархін, В.С. Горський та ін.; Упоряд. Н.О. Яранцева. – К.: Політвидав України, 1988. – 212 с.
4. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 176 с.
5. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні // Професійно-технічна освіта. 2004. – №3. – С. 2-5.
6. Крикунова Т.К. Практическая педагогика: Воспитательная работа в среднем специальном учебном заведении: Учеб. пособие для студ. пед. вузов. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 152 с.
7. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 256 с.
8. Підкасистий П.І. Фридман Л.М., Гарунов М.Г. Психолого-дидактичний справочник преподавателя высшей школы. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 354 с.
9. Роджерс К. Взгляд на психотерапию: Становление человека: Пер. с англ. – М., 1994. – 393 с.
10. Сериков В.В. Образование и личность. Теория и практика проектирование педагогических систем. – М.: Издательская корпорация «Логос», 1999. – 272 с.
11. Филонов Г.Н. Воспитание в российском обществе: тенденции теории и практики. – М.: Государственный МИЦ семьи и воспитания, 2000. – 198 с.
12. Якиманская И.С. Требования к учебным программам, ориентированным на личностное развитие школьников // Вопросы психологии, 1994. – № 2. – С. 14-23.

Радкевич В.А.

**Определение воспитательных и развивающих целей
профессионально-художественного обучения специалистов
художественных промыслов и ремёсел**

Резюме

В статье обоснованы подходы к определению воспитательных и развивающих компонентов целей профессионально-художественного обучения специалистов художественных промыслов и ремёсел. В частности раскрыты ценностная, культурологическая, этнокультурная, художественно-эстетическая цель воспитания, а также личностная, креативная, рефлексивная и самореализационная цель развития учащихся профессиональных художественных учебных заведений.

Radkevych V.A.

The Defining of Educational and Developmental of the Aims of Professional and Art Training of the Specialists of Art Crafts and Trades

Summary

The article deals with the substantiation of approaches to the definition of educational and developmental components of the aims of professional and art training of the specialists of art crafts and trades. In it a value, cultural, ethno-cultural, art-aesthetic educational aim is exposed. Besides, a personal, creative, reflexive, self-realization aim of pupils' development within.